

Неђо Г. ЈОШИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 24. 2. 2022.
Прихваћен: 10. 5. 2022.

ФОНД РЕЧНИКА САНУ ОД ЗАСНИВАЊА ДО ДАНАС: ОСАВРЕМЕЊИВАЊЕ ЛЕКСИЧКЕ ГРАЂЕ И ЈЕЗИЧКА АКТУЕЛНОСТ КАО НАЧЕЛО**

Начело језичке (лексичке) актуелности једно је од најважнијих теоријско-методолошких начела у изради *Речника српскохрватског књижевног и народног језика*. Да би Академијин рјечник одражавао савремени језички дух, примјена назначенога начела подразумијева сталну обнову лексичке грађе. Од појаве првог тома Академијиног рјечника до данас створен је дисбаланс: грађа на којој почивају најновији томови знатно је савременија у цјелини, те се и заостајање првих томова у погледу лексичке актуелности јавља као неминовна последица таквог дисбаланса.

Кључне ријечи: *Речник САНУ*, лексикологија и лексикографија, лексичка грађа, језичка актуелност, српски језик.

Како је Академијин рјечник својевремено заснован као рјечник савременог српског језика с изворима од Доситеја и Вука (Доситејевог превода Езопових *Басни*, објављених у Лајпцигу 1788. године, и Вукове *Писменице српскога језика*, објављене у Бечу 1814. године), а да се и данас, почетком XXI вијека, попуњава његова грађа лексиком из савремених српских књижевних и стручних дјела – јасно је да је *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* рјечник савременог језика, али ипак с обзиром на широк временски распон корпуса, он је у некој мјери попримио обресе историјског рјечника. Како би ово дјело сачувало језичку (лексичку) актуелност, у процесу израде ексцерпција новијих и савремених извора попримила је плански

---

* nedjo.josic@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад настао је у оквиру *Одсека за лингвистичка истраживања савременог српског језика и израду Речника САНУ*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, на основу уговора бр. 451-03-68/2022-14, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ 17. 1. 2022. године.

карактер. Да *Речник* буде и савремен и актуелан у довољној мјери, једно је од најважнијих начела у теоријско-методолошким поставкама његове израде. Па ипак, дуго је времена протекло од појаве 1. тома Академијиног рјечника до данас: временска перспектива грађе на којој почива овај том и најновији томови његови није иста. Сталним обнављањем грађе ствара се неравнотежа у рјечнику као цјелини. Лексичка актуелност првих томова унеколико се смањује. На тај начин *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* дијели судбину свих лексикографских пројеката који предуго трају, наших и страних. Представа о лексичком фонду Академијина рјечника и биће потпунија уколико се усредсредимо на његов етапни развој.

У чувеној академској бесједи насловљеној као *Српска краљевска академија и неговање језика српског* (1888) Стојан Новаковић је засновао и потанко образложио идеју о потреби рада на великом описном рјечнику савременог српског језика. У бесједи је такође предочио и гледиште да се српска писана заоставштина од Доситеја Обрадовића, уз богату лексичку грађу која би била сабрана из народних умотворина, мора употпунити и лексиком преузетом из књижевних дјела савремених писаца: „Време је [...] да се почне радити на речнику народног књижевног језика у колико је урађен и створен за досадашњих сто година књижевног живота [...] Колика и неисказана корист за писце, стилисте и мислиоце, ако би уз извесну реч могли видети њену употребу од Доситеја па до данашњих писаца; ако би могли прегледати њена значења како су била у употреби од почетка књижевности, па до данашњег дана” (Новаковић 1888: 31–32). Новаковићев став о уносу савремене грађе темељио се на схватању језика као динамичког система подложног промјенама и губањима у свим сферама језичке стурктуре. Слично овом, и Јован Стејић је, као Новаковићев идејни претходник, својевремено развијао идеју о рјечнику савременог српског језика. И опет слично Новаковићу, мислио је на књижевност Доситејева доба и на књиге из прве половине XIX вијека као прави основ за опис савременог лексичког система: „еръ већъ имамо предъ собомъ – наглашавао је Стејић – плодове труда и искуства поедини књижевника одъ читавога готово едногъ вѣка” (Стејић 1853: 3).

Најинтезивнији рад у погледу сакупљања лексичког блага за потребе Академијиног рјечника српског језика обављан је у периоду од 1899. године до почетка Првог свјетског рата под окриљем Лексикографског одсека. Како би се дошло до општег лексичког корпуса намијењеног за израду поменутога рјечника, рад је подразумијевао прибирање лексике из народа, ексцерпцију грађе из штампаних књижевних дјела, постојећих рјечника, часописа и листова. Када је посриједи назначени период, оријентације ради, нагласио бих како је у Лексикографском одсеку негдје око 1910. године било похрањено „нешто мање од милион и по” листића (Грицкат 1996: 33). Та грађа повјерена је Момчилу Иванићу (секретару Лексикографског одсека) с циљем да се начини њен лексикографски пресјек. Иванићев оглед носи наслов *Српски речник књижевног и народног језика по материјалу Лексикографског одсека Српске Краљ. Академије* (1913). У уводном дијелу Иванић оглашава израду рјечника Српске академије као рјечника савременог или „садашњег

књижевнога и народнога језика српскога” (ОС 1913: V, предговор). Оглед је заснован на корпусу који је обухватио нешто старију и савремену грађу. У њему је обрађен нешто мањи број ријечи с почетним словима **б** и **в**. Како Иванићева огледна свеска није пружила јасан концепт за израду будућег рјечника Српске академије, од Првог свјетског рата приступило се ексцерпцији нових извора. Ексцерпција и други видови допуна постојеће грађе имали су за циљ стварање што релевантнијег корпуса као основе за неки нови, бољи и систематичнији приказ чије би се остварење ослањало на Новаковићеве лексикографске погледе изражене у поменутој посланици, а једновремено одражавао и савремена европска лексикографска схватања искристалисана у нашој науци о језику у првој половини XX вијека.

У новим државним и друштвеним околностима после формирања Краљевине Југославије, грађа се (у периоду 1918–1941) надаље ширила обухватајући у све већој мјери и хрватске изворе, јер је са новом државном заједницом јачао и концепт заједничког српскохрватског језика. Одлучујућу улогу у процесу употпуњавања грађе и разраде новог концепта рјечника са двочланим (српскохрватским) именом имао је академик Александар Белић. Па ипак, услед цијепања заједничке државе и формирања Независне државе Хрватске, те непомирљивих погледа на језик Срба и Хрвата, у Српској академији наука за вријеме Недићеве владе, приступило се изради нове огледне свеске с једночланим називом језика. Она носи наслов *Речник српскога књижевног и народног језика* (1944).¹ У овој огледној свесци примењено је лингвистичко мерило у приступу и обради лексичке грађе. Основне контуре њене концепције (које је утврдио Радосав Бошковић с неколицином ближих сарадника) пресудно су утицале на даљи правац развоја и усавршавања концепције будућег Академијиног рјечника. Постоје несумњиви подаци да је грађа у међуратном периоду удвостручена, те да је премашила цифру од 3.000.000 листића (исп. Грицкат 1996: 33, 46). Свеском су обухваћене одреднице у континуитету од ријечи **глава** до ријечи **глече**. Грађа на којој се заснива поменута огледна свеска била је осавремењена, употпуњена лексиком из бројних дјела насталих у међуратном периоду, посебно лексиком из епохе реализма и књижевних праваца који су се у погледу поетике наслањали на главни ток реалистичке епохе. Тако обимна и уређена грађа имала је уочи Другог свјетског рата статус тзв. лексикографског архива,² који је пружао могућност да се лексикографски уобличи исјечак актуелног језичког стања по савременим лексикографским мјерилима: „Огледна свеска обухвата [...] још и целокупну нашу књижевност од Доситеја до данас, све гране науке и технике, и уопште све гране народног и државног живота [...] Огледна свеска

¹ Појаву огледне свеске, наводи се у предговору, „не треба схватити као покушај да се смањи огромна заслуга великога Вука, него само као средство да се добије што јаснија слика о обиму и обиљу будућег речника Српске краљевске академије” (ОС 1944, Предговор, стр. III).

² Ријеч је, како то схвата Л. Згуста, о архивима с нарочитим устројством и посебним намјенама: „Такви архиви развијају се обично у вези са радом на великим, академским рјечницима и израстају у сталне институције које скупљају нове контексте, припремају нова издања првобитних рјечника, или скупљају грађу и планирају ове рјечнике изведене из првобитног пројекта” (Згуста 1991: 221).

[је], у складу са грађом скупљеном у току минулих педесет година, исечак из речника српскога књижевног и народног језика, у главном онаквог како га је Стојан Новаковић замишљао још пре педесет и шест година” (ОС 1944, Предговор, III–IV). Огледна свеска је – како то стоји у првој тачки њенога увода – инвентар ријечи књижевнога језика „говорнога, књижевничкога, без тако званих књижевничких ’хапакса’ и тако званих или тако рђаво названих књижевничких актуализација” (ОС 1944, Увод, тачка 1).

Обнова државне заједнице од 1945. године донијела је и нове погледе на заједнички језик. И поред постојања Огледне свеске из 1944. године (*Речник српскога књижевног и народног језика*), у поратним условима приступило се изради нове концепције под Белићевим руководством.³ Разрађена и дотјерана, она се ипак у приличној мјери, превасходно по свом лингвистичком утемељењу, ослања на концепцију претходне огледне свеске. *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* како је својевремено назван, „обухвата савремено речничко благо Срба и Хрвата [...] Он обухвата и традиционални језик свеколиког њиховог умног и материјалног развитка, изнесен у штампаним делима њиховим почевши од XIX в. до најновијег времена” (Белић 1959: VII). Ближе речено, рјечник Српске академије наука с првом књигом обухвата период од Доситеја и Вука до времена излажења књиге, чиме су и савремена издања, међуратна и поратна, постала дио тако широко замишљеног корпуса. Издања савремених писаца, савремени зборници и часописи, нова лексика са терена, обезбјеђивали су ону пријекно потребну актуелност, како би рјечник с тако великим временским распоном и тако моћним корпусом сачувао особености рјечника савременога језика. Та Белићева тежња испољила се и знатно раније, јер је он заиста схватио какав пресудан значај има савремена лексика за један рјечник који би морао да одражава савремени језички дух. У том погледу, он је својевремено инсистирао на новим изворима, новој грађи: „У речник књижевног и народног српскохрватског језика [...] морају ући све речи које су се одомаћиле у књижевном језику нашем нове епохе. Као што сам већ истицао, нову епоху рачунам од Вука Караџића и илиризма; од старијих писаца треба да уђу само они који су се читали (на пр. Доситеј Обрадовић и др.) и у време после 1814–1818 год. на истоку или 1830–1836 на западу” (Белић 1926: 120). Ту нужност на једном мјесту формулисао је као задатак: „да се стално увећава грађа из нових књига, а раније подвучене књиге стално испитују да ли су тачно подвучене” (Белић 1959: XVII).

Већ у првој књизи *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* (1959) водило се рачуна о савремености као једном од најважнијих лексикографских начела овога рјечника. Начело језичке (лексичке) актуелности

³ Заокрет изазван друштвено-језичким и другим околностима који је даљи рад усмјерио ка двочланом имену у називу (српскохрватски језик), М. Радовић-Тешић је својевремено предочила овако: „Започети посао мења свој основни профил стварањем Југославије и приближавањем српског и хрватског језика у заједнички књижевни језик широко засноване стандардизације. То су друштвено-историјске околности које су, из данашње перспективе посматрано, нажалост, промениле назив језика у наслову Речника; уместо *српског* (свакако и проширењем ексцерпираних лексика) добили смо речник *српскохрватског језика*” (Радовић Тешић 2009: 207).

остаће надаље његово трајно одређење: рјечник би надаље морао бити „првенствено речник савременог књижевног, одн. стандардног језика” (Фекете 1993: 359). Од појаве прве књиге *Речника САНУ* уредништво настоји да поступно попуњава рјечнички фонд набавком и ексцерпцијом нових књига и часописа. Већ у другој књизи *Речника* објављен је обимнији списак нових ексцерпираних дјела. То су књиге штампане у међувремену, до 1959. године. Међу њима је нпр. и Андрићева *Проклета авлија* из 1954. године, нове енциклопедије (нпр. *Мала енциклопедија Просвета*, 1959–1960), часописи (нпр. *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, 1921–1938), али има и покоја старија публикација за коју је оцијењено како може да послужи за попуну извора (нпр. *Стенографске белешке Народне Скупштине*, из 1918). Тај тренд попуне извора предузиман с циљем општег осавремењивања грађе настављен је и касније како би Академијин рјечник, колико је то могуће и нужно, ишао у корак с временом. Разлози су једноставни: током припреме грађе ексцерпиран је велики број извора који временски прекривају читав XIX вијек, те бројна издања српске народне поезије од најстаријих времена надаље, уз ова и српске народне приповијетке и мале фолклорне форме. Такви извори одражавају извјесну старину у лексичком погледу, те на неки начин пријете да наткриле савремене лексичке слојеве. „Мешовити карактер овог дела – наводи Ирена Грицкат – дијалекатски и књижевни, понешто старински и потпуно осавремењени, није сметао у време израде првих томова, поготову зато што је тих година био издат Речник Матице српске и Матице хрватске, који је задовољио као савремено лексикографско дело без споменуте хибридности” (Грицкат 2020: 500). Допуне извора наведене на почетку трећег тома *Речника САНУ* (1965), нису биле тако замашне, али је њима проширен број дјела појединих писаца, посебно хрватских (Мирослав Крлежа, Антун Густав Матош, Владимир Назор, Аугустин Ујевић). Обухватнија ексцерпција хрватских извора била је у сагласности са савременом представом о српскохрватском као заједничком језику Срба и Хрвата. Допуне које су пратиле прве томове овдје се дају само као илустрација. Начело да Академијин рјечник (заснован на тако великом временском распону лексикографских извора), буде и савремен, подразумијевало је да се током рада систематично и плански прате нова издања савремених дјела и савремених писаца, стручних и других приручника. Само на тај начин постојећи лексички потенцијал био би прилежно обухваћен и припремљен за лексикографску обраду (исп. Фекете 1993: 29–30). С тим циљем у оквиру Академије оформљен је Одбор за Речник САНУ (1974) и даља брига о новим изворима и осавремењивању фонда *Речника САНУ* стављена је у његову надлежност.⁴ С обзиром на чињеницу да се језик стално лексички шири, лексички увећа-

⁴ У Одбор су углавном улазили лингвисти и књижевници и он се повремено попуњава новим члановима. Од лингвиста и професора књижевности улазили су они најугледнији; од књижевника и таква имена као што су: Иво Андрић, Ерих Кош, Десанка Максимовић, Антоније Исаковић, Драгослав Михаиловић и др. (исп. Фекете 1993: 29). Њихова улога је била да процјењују и сугеришу Одбору која то дјела репрезентују савремени језички дух, који то савремени писци имају изразитији значај у обликовању савременог лексикона.

ва, значај нове, савремене грађе као показатеља лексичког бујања, схватан је као начело у свим фазама израде Академијиног рјечника. Руководећи се таквим схватањима, Одбор за Речник САНУ је одмах по завршетку рада на шестотомном *Речнику српскохрватскога књижевног језика* у Новом Саду добио сагласност да се лексичка грађа на којој се он заснива као „унекoliko млађа од Академијине” (Фекете 1993: 29), прикључи постојећој Академијиној грађи. Послије завршене прве трећине, Михаило Стевановић је даљи рад на *Речнику САНУ* оцртао овако: „у току даље израде његове, која ће трајати још коју деценију, сабираће се и обрађивати новија и најновија грађа, и то ће, кад се заврши, бити Речник савременог језика наших нових књижевности, науке и осталих културних делатности” (Стевановић 1983: VII).

Значајно мјесто у попуњавању рјечничког фонда имају дијалекатски рјечници, они старији и они новији. Дијалекатски рјечник је добар ако на ваљан начин одражава јасну, профилисану слику лексичке самосвојности датог дијалекта у одређеном синхронијском пресеку. Добар дијалекатски рјечник претпоставља, дакле, одређене захтјеве. Такве захтјеве својевремено је Митар Пешикан формулисао на сљедећи начин: „Јасно је да је један дијалекатски речник (говорим о речнику једног говора а не хетерогене дијалекатске зоне) слабо испунио захтеве своје гране науке ако не може пружити одговоре на разне лексичке упитнике, ако не може послужити за упоређење са другим дијалектом, за праћење лексичких разлика и изоглоса” (Пешикан 1984: 126). Без сумње, такав је нпр. *Речник косовско-метохиског дијалекта (1932–1935)* Глише Елезовића. Готово цио тај рјечник инкорпорисан је у картотеку *Речника САНУ*. И новији дијалекатски рјечници, они обимнији и бољи, послужили су за попуњу рјечничког фонда новом грађом, живом грађом, у датој средини актуелној у мањој или већој мјери. Колико год да је лексичка грађа у њима аутентична, забиљежена у савременом периоду развоја датог дијалекта или говора, она се ипак не слива у *Речник САНУ* без остатка, већ се, водећи рачуна о репрезентативности лексичких јединица, врши адекватан избор. Овакав приступ дијалекатским рјечницима осмишљен је како Академијин рјечник не би попримио обиљежја дијалекатског рјечника, а да би опет, дакле с мјером, пружао релевантне податке о лексици датог говорног подручја. Међу савременим дијалекатским рјечницима по значају посебно се издваја двотомни *Ускочки речник* Милије Станића (Београд 1990–1991) с обиљем живе, аутентичне лексике махом словенског поријекла, или *Рјечник дубровачког говора* Михаила Бојанића и Растиславе Тривунац (Београд 2002) с обиљем адаптираних ријечи романског поријекла које живе у говору савременог Дубровника. Показало се такође да је и лексика са терена (прикупљена каткад узгред, нпр. уз дијалектолошка истраживања), непресушан извор рјечничког богаћења. У поратном периоду, посебно у новије вријеме, у Институт за српски језик САНУ приспјеле су збирке формираних лексикографа или лингвиста уопште, које су и те како обогатиле рјечнички фонд уносећи у њега ону својеврсну свјежу лексику карактеристичну за какво уже или шире подручје. У том погледу навео бих само велику и до краја уређену штампану збирку Раде Стијовић „Из лексике Васојевића” (*Српски дијалектолошки*

зборник, књ. XXXVI, Београд, 119–380), методолошки припремљен у складу са начелима на којима иначе почива методологија израде *Речника САНУ*, или велику рукописну збирку Слободана Реметића у којој је заступљена лексика из бројних пунктова Шумадије, оног дијела српске језичке територије што је неким случајем дотад остао недовољно заступљен у Академијиној картоци.

Да би *Речник САНУ* ипак сачувао дух рјечника савременог језика, ако већ није постављена граница са завршетком XX вијека, с новим дјелима савремених српских писаца и новом терминолошком грађом (из извора штампаних у Заводу за уџбенике у Београду), морало се ући у XXI вијек. „Иако су деведесетих година 20. века – наводи М. Радовић-Тешић – од књижевног српскохрватског језика раслојавањем настали (политички) нови језици, заправо редакције српскохрватског језика [...] грађа која је до тада ушла у Академијин речник остаје (као баштина и српског народа) основица за израду даљих књига, али се неће даље попуњавати лексиком нових аутора који пишу другим језицима изван српског” (Радовић Тешић 2009: 207–208). Претходна констатација могла би да се сматра само једним од фактора који у новије вријеме озбиљно доводе у питање даљи рад на Академијином речнику с постојећим српскохрватским именом. Други фактор чини неадекватан сразмјер између српских и хрватских извора, густина ексцерпираних ријечи,⁵ као и општа доминација српске грађе у презентацији лексема или њихових значења (код ријечи словенског поријекла или страних ријечи које чине заједничко језичко наслеђе). Остали фактори су социолингвистичке, културолошке или политичке природе. Спрега наведених чинилаца као да данас води ка прерастању *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* у рјечник с једночланим, српским именом у његовом називу. Уз постојеће изворе, корпус Академијиног рјечника (када је по сриједи литерарна грађа), обухватио је лексиком из дјела савремених стваралаца, екаваца и јакаваца (азбучно гледано од Љубице Арсић и Анђелка Анушића до Јована Христића и Слободана Џунића). То је нови фонд који чини 60-ак углавном прозних и поетских дјела објављених у периоду од 1989. до 2015. године. Само умножавање извора и сами творбени процеси с домаћим ријечима као основама (творба путем додавања афикса, настајање неочекиваних сложеница с основама нашега поријекла), као веома живи процеси у последњих неколико десетина година, додатно усложњавају лексикографски рад. Из најновије грађе навео бих лексеме с префиксом *пре-*, као примјер околиналне или сличне употребе ријечи.⁶

⁵ На овом мјесту желио бих да предочим само чињеницу која најилустративније говори о таквом односу: Даничићев превод *Старог зајета* (1868) и Вуков превод *Новог зајета* (1847) ексцерпирани су тако густо да би и појединачно, а посебно скупа, могли представљати замашан лексикографски корпус довољан за израду засебног ауторског рјечника (данас у свијету постоје слични рјечници који обрађују лексиком старозавјетних и новозавјетних текстова).

⁶ Општедескриптивни рјечник обухвата и овакву лексиком како би се показао какав тренд у развоју лексичког система: „Такав ће рјечник [општедескриптивни рјечник] тежити да забиљежи и околиналне примјене појединих аутора, архаизме, дијалектизме” (Згуста 1991: 202).

прегенитални – Тако је, заправо, Пелегрино Едипа интерпретирао као прегениталног трауматизованог неуротичара (Сретен Петровић);

предестинирати – Њоме [Христовом личношћу] је предестиниран сам факт и сам процес свеопштег васкрсења (Јустин Поповић);

презлаћен – Јер нигде није више, него у Шпанији, ова 1992. година ишчекивана као чудо, као тријумф или у најмању руку славље, непрекинуто звецкање презлаћеним пезетама (Гордана Ћирјанић);

преиспољни – Момак је ушао и одмах почео да преде о Петрашину, о оном њиховом проповеднику, пророку ... о оној преиспољној луди (Добрило Ненадић);

прејемство – Смисао православног владања над временом ... састоји се ... у непрекидности јерархијског прејемства (Јустин Поповић);

прејестаствен – Кад се пробуди, кроз прозор цркву Ваведења пресвете Богородице види и попут крви црвена небеса, а све је то некако прејестаствено, у нека прежде нас времена канда пребачено (Радован Бели Марковић).

Снажење оваквих процеса одавно је запазила Ирена Грицкат: „У последње време је оживела и творба лексике, путем афиксације (отуд убрзано обогаћивање секција са префиксима!), као и путем слагања основа у сложенице, при чему се нешто слободније заобилази чак и класични 'вуковски дух'. Као да се баш сада, у деценијама живог рада на Речнику Српске академије, отворио гејзир лексичког и семантичког богатства стандардног српскохрватског језика, који прети да се за тај Речник претвори у пандорину кутију” (Грицкат 2020: 500). Још је уочљивији настанак великог броја изведеница с префиксом *анти-*. У Клајн-Шипкином *Великом речнику страних речи и израза* (шесто издање, Нови Сад, 2012) евидентирано је мноштво термина с префиксом *анти-* (махом стручних), који се данас, у савременом српском језику могу сматрати прилично устаљеним. Они нису забиљежени у првом тому *Речника САНУ* (1959):

антиалкохолизам, антибарбарус, антибиога, антиген, антиглобализам, антиглобалист, антидепресив, антидрама, антиимперијализам, антиимперијалист, антиинтелектуализам, антиклерикалац, антиклерикализам, антикомунизам, антикомунист, антиконформизам, антикритика, антилиберализам, антимилитаризам, антимилитарист, антимонополизам, антипатриотизам, антирепубликанац, антироман, антитеатар, антитело, антиутопија, антифриз, антихерој.

Велики национални лексикографски подухвати који предуго трају, стављени су пред задатак да прате савремене развојне тенденције у лексикону. Код таквих вишедеценијских пројеката, лексикон у савременом пресеку није идентичан оном у почетној фази његове израде, што је сасвим разумљиво. *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* у свакој фази своје израде показивао је такве тенденције. Али између фаза, колико год да се водило рачуна о лексичкој актуелности, између првих томова и оних последњих (који подразумевају и најновију грађу), уочљиве су разлике. Оне показују развој језика и његове мене.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1926:** Александар Белић, *Српски речник књижевног и народног језика*, Белићева оставштина, Архив Српске академије наука, Београд, 1–126.
- Белић 1959:** Александар Белић, *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Увод (аутор увода: Александар Белић), књ. 1, Београд, VII–XVI.
- Грицкат 1996:** Ирена Грицкат-Радуловић, Наука о језику у делатности Академије, *Глас ССCLXXIX*, Српска академија наука и уметности (Одељење језика и књижевности, књ. 15), Београд, 1–83.
- Грицкат 2020:** Ирена Грицкат: *Кругови Ирене Грицкат (семантичко-граматичка истраживања савременог српског језика)*, зборник радова, ур. Рајна Драгићевић, Савез славистичких друштава Србије, Београд.
- Згуста 1991:** Ladislav Zgusta, *Priručnik leksikografije* (prev. Danko Šipka), Sarajevo: Svjetlost.
- Јошић 2016:** Неђо Јошић, Белићева лексикографска гледишта и Речник САНУ, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 45/1, 63–72.
- Јошић 2017:** Неђо Јошић, Концепт Речника САНУ у свјетлости огледних свески из 1913. и 1944. године, *Српски језик*, XX, 399–412.
- Клајн/Шипка 2012:** Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза* (шесто издање), Нови Сад: Прометеј.
- Новаковић 1888:** Стојан Новаковић, Српска краљевска академија и неговање језика српског (Посланица Академији наука философских), *Глас Српске краљевске академије*, св. X, Београд, 5–87.
- ОС 1913:** Момчило Иванић, *Српски речник књижевног и народног језика* (огледно издање бр. 1), рукопис по материјалу Лексикографског одсека Српске краљевске академије, Београд.
- ОС 1944:** Радосав Бошковић, Кирил Тарановски, Јован Вуковић, Сима Пандуровић, Исидора Секулић и др., *Речник српског књижевног и народног језика* (огледна свеска), Београд: Државна штампарија.
- Пешикан 1984:** Митар Пешикан, Општа и специфична лексика у дијалекатским и историјским речницима, *Лексикографија и лексикологија* (зборник радова), Нови Сад–Београд, 125–128.
- Радовић Тешић 2009:** Милица Радовић-Тешић, *С речником и речима*, Београд: Учитељски факултет.
- Стевановић 1983:** Сврха и начин израде овога дела, *Речник језика Петра II Петровића Његоша*, Београд, предговор, VII–XXIX.
- Стејић 1853:** Јован Стејић, Предлог за Србскиј Рѣчникъ и Србску Граматику, *Гласник Друштва српске словесности*, св. V, 1–13.

Фекете 1993: Егон Фекете, О Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ, *Сто година лексикографског рада у САНУ* (зборник радова), Београд, САНУ и Институт за српски језик САНУ, 21–49.

Неђо Јошић

ФОНД СЛОВАРЯ *РСАНУ* ОТ ОСНОВАНИЯ ДО НАСТОЯЩЕГО ВРЕМЕНИ:
ОСОВРЕМЕНИВАНИЕ ЛЕКСИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА И ЯЗЫКОВАЯ
АКТУАЛЬНОСТЬ КАК ПРИНЦИП

Резюме

Идея о том, что большой академический словарь Сербской академии наук и искусств (РСАНУ) должен содержать материал «от Доситея и до писателей нынешнего времени» (Стоян Новакович) была одним из важнейших теоретико-методологических принципов за многолетний период его развития. Принцип лексической актуальности фигурирует в его первом пробном томе (ОС 1913), доминирует во втором (ОС 1944) и подчеркивается как главное в последнем периоде публикации РСАНУ (1959–). Для того чтобы всегда вновь усилить принцип языковой актуальности периодически обновлялся словарный материал. Обновление включало эксцерпцию из новых произведений (литературных и профессиональных), газет и журналов, новый диалектный материал, собранный на местах в виде лексических сборников и современные диалектные словари. РСАНУ стремится следить за современными процессами развития в лексике, включать и иллюстрировать новообразованные лексические единицы – словом, соблюдать принцип языковой актуальности. Постоянное обновление материала создает дисбаланс в словаре в целом. Динамические процессы в языке и новый материал (из источников конца XX и начала XXI веков) отражены в последних томах, в то время как в более старых томах РСАНУ сегодня наблюдается некоторое отставание в этом плане.

Ключевые слова: РСАНУ, лексикология и лексикография, лексический материал, языковая актуальность, сербский язык.